

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่เป็นทฤษฎีหลักในการศึกษา พร้อมทั้งใช้แนวคิดของวิกเตอร์ ทูร์เนอร์ (Victor Turner) และคลิฟฟอร์ด กรีทซ์ (Clifford Greetz) เป็นหลักการในการอธิบายการจัดพิธีกรรมกับการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบซึ่งปรับตามยุคสมัยเพื่อการดำรงอยู่ของศาสนาและประเพณี นอกจากนี้มนุษย์ชาติมีหลักสำคัญในการดำรงชีวิตในด้านการนำความคิด ความเชื่อ ที่มีผลต่อการกำหนดรูปแบบของประเพณีแลพิธีกรรมต่างๆ ดังนั้น ความเชื่อของมนุษย์จึงสัมพันธ์กับการจัดกิจกรรมทางสังคมและมนุษย์ได้นำเอาความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมเป็นเรื่องเดียวกัน

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

สาระสำคัญในทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญในลักษณะที่ตนเป็นศูนย์กลางของความเปลี่ยนแปลง สังคมและวัฒนธรรม เป็นระบบที่มีความสัมพันธ์กัน คนจะเป็นฝ่ายปรับตัวให้เกิดความสมดุลกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวจะสัมพันธ์กับแนวคิดของ Donald Ligth Jr และ Snzanne Keller (1979, 546 – 549) และแนวคิดของทัลคอตต์ (Talcott Parsons, 1920) ซึ่งกล่าวสรุปไว้ดังนี้

แนวคิดของ Donald Ligth Jr และ Snzanne Keller (1979, 546-549) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนรองรับการเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีแบบแผนรองรับ ซึ่งมีแนวทางการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในหลายทฤษฎี สำหรับทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural and Functional Theory) เป็นทฤษฎีหนึ่งในทฤษฎีแห่งการสมดุล (Equilibrum Theory) ที่มีความคิดโดยรวมในการมองสังคมและวัฒนธรรมเป็นระบบที่มีความสัมพันธ์กัน หากเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในส่วนใด ก็ส่งผลกระทบต่อและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่เป็นทฤษฎีซึ่งมองสังคมส่วนรวมเป็นสังคมที่มีระบบของสถาบันต่างๆ ยึดเหนี่ยวและสัมพันธ์ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงจากส่วนหนึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบโดยรวมเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจะเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในและการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ผลจากการเปลี่ยนแปลงเป็นไปในทิศทางที่ต้องการและก่อให้เกิดความขัดแย้ง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ดี สมาชิกในสังคมสามารถปรับตัวและให้การยอมรับ นับเป็นสิ่งที่ดีและนำไปสู่การสร้างสรรค์ (ไพฑูรย์ มีกุล 2548, 2)

ทัลคอตต์ พาสัน (Talcott Parsons, 1920) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้เสนอทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ซึ่งแนวคิดของทฤษฎีนี้มองความสำคัญในการปรับตัวเพื่อให้เกิดความสมดุลในทุกสังคมจะมีการปรับปรุงส่วนต่างๆ เพื่อให้เกิดการยอมรับในสังคม ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่เน้นความสำคัญในการศึกษาสถานภาพ (Status) และบทบาท (role) ของปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบหรือศึกษาสถานภาพและบทบาทของผู้ทำให้สภาพการณ์ทางสังคมกับกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้อง สถาบันสังคมจะดำรงอยู่ได้เพราะสมาชิกในสังคมมีการจัดระเบียบหรือมีการกำหนดหน้าที่ในการปฏิบัติตนตามสถานภาพ ดังนั้น การจัดระเบียบสังคมเป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการดำรงอยู่ โดยผ่านการอบรมขัดเกลาในการมองเห็นคุณค่าของสังคมกับระบบคุณค่าของสังคม โดยมีความสัมพันธ์ต่อกันในด้านบทบาท กลุ่ม ขนบจารีต และคุณค่า องค์ประกอบดังกล่าวนี้ทำให้สังคมมีระบบและเกิดความต่อเนื่องอย่างมีความสัมพันธ์และสมดุล

นอกจากทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ได้มองความสำคัญการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้คนต้องปรับเปลี่ยนเพื่อการรักษาความอยู่รอดร่วมกันในทางสังคมแล้ว ในการเชื่อมโยงระหว่างคนกับสังคม การปฏิบัติตนของคนในสังคมกับพิธีกรรมทางศาสนาจะมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดการแสดงออกในการรวมพลังทางสังคม โดยแนวคิดของวี ทรูเนอร์ (V. Turner) และกรีทซ์ (Geertz) ได้วิพากษ์การมองสังคมกับการประกอบพิธีกรรมเพื่อการมีส่วนร่วมของคนในสังคม

แนวคิดของ V. Turner ได้จำแนกการมองสังคมกับพิธีกรรม โดยมองว่าสังคมมีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา พิธีกรรมเป็นกิจกรรมหนึ่งของคนในสังคมเปรียบเสมือนการแสดงทางสังคม ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อดำรงสถานภาพของคนในกลุ่มคน พิธีกรรมจึงมีสัญลักษณ์ภายในด้านอุดมคติและแรงบันดาลใจของคนในสังคมกับปฏิกิริยาตอบสนองกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมภายนอก การประกอบพิธีกรรมเป็นการแสดงสัญลักษณ์ที่มีความสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มคนที่ปฏิบัติพิธีกรรม สัญลักษณ์ของพิธีกรรมจะต้องมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ กล่าวคือ (1) มีความเข้มข้น (condensation) (2) มีลักษณะรวมความหมายหลายๆ อย่าง (Certification) และ (3) มีความหมาย (polarization) ซึ่งจะรวมถึงอุดมการณ์ทางสังคมกับการเข้าถึงในด้านอารมณ์และความรู้สึก (Turner 1967 : 52-54)

แนวคิดของ Geertz ได้จำแนกการมองมโนทัศน์ของศาสนาที่มีต่อมนุษย์โดยรวม ทั้งนี้ เพื่อทำความเข้าใจโลกตนเอง (self) และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ Geertz มองเรื่องพิธีกรรมกับความสัมพันธ์ด้านปรัชญา พิธีกรรม ทำให้โลกแห่งความเป็นจริงกับโลกแห่งจินตนาการได้หล่อหลอมเป็นหนึ่งเดียวกัน นอกจากนี้สัญลักษณ์ในพิธีกรรมมีความซับซ้อนและประณีตสามารถจูงใจให้เกิดการแสดงทางวัฒนธรรม สัญลักษณ์ในพิธีกรรมจึงมีลักษณะเป็นสิ่งที่ปรากฏในสาธารณะที่ให้การตอบสนองได้ทั้งทางศิลปะ การแสดงพิธีกรรมจึงสะท้อนการแสดงทางวัฒนธรรมของชุมชนที่

ปรากฏผลนอกเหนือจากการแสดงทางศาสนา ซึ่งผลที่ปรากฏสามารถรวมพลังของผู้มีส่วนร่วมให้เกิดความเชื่อในสิ่งที่แสดงไว้ (Geertz 1968 : 28-29)

ทฤษฎีและแนวคิดทั้งหมดเมื่อนำมาสรุปในภาพรวม พบว่า ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ให้ความสำคัญในการดำรงอยู่ของมนุษย์ ซึ่งสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมและการจัดระเบียบสังคม ในเรื่องนี้สามารถนำมาศึกษาพร้อมกับแนวคิดของ V. Turner และ Geertz และได้ข้อสรุป 2 ประการ

ประการแรก แนวคิดของ V. Turner นำไปสู่การขยายการมองความหมายของพิธีกรรมและสัญลักษณ์ต่างๆ สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมและการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลกับความขัดแย้งภายในโครงสร้างทางสังคมของพิธีกรรม

ประการที่สอง แนวคิดของ Geertz ช่วยขยายความเข้าใจในกระบวนการที่เกิดขึ้นในระหว่างพิธีกรรมภายใต้กรอบการแสดงทางศาสนา มุมมองของ Geertz ได้ให้ความชัดเจนในอิทธิพลของพิธีกรรมที่มีผลต่อการสร้างอารมณ์ ความรู้สึก ตลอดจนการอธิบายมโนทัศน์ของความจริงที่ปรากฏอันเป็นเป้าหมายของพิธีกรรม

การศึกษาในทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่มีความสัมพันธ์กับกรอบแนวคิดของ V. Turner และ Geertz ในด้านการเชื่อมโยงประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อภายใต้การให้ความหมายของคำว่า “ทำบุญ” โดยวัดเป็นศูนย์กลางทางสังคมที่เปิดโอกาสให้คนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในขณะที่วัดทำหน้าที่ถ่ายทอดข้อกำหนด หลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนซึ่งนำไปสู่การสืบทอด สืบสานไปสู่ปัจเจกชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง

นอกจากแนวคิดและทฤษฎีในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมกับแนววิพากษ์เกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อและประเพณีเป็นสิ่งที่จะต้องผูกสัมพันธ์ต่อกันเพื่อการดำรงอยู่ในความเป็นส่วนรวมของคนในสังคม ซึ่งสังคมและวัฒนธรรมมีอาจแปลกแยกไปจากศาสนาในสังคมมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์สืบสานศาสนาและกำหนดประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรมเพื่อประโยชน์ในการรวมกลุ่มทางสังคมและนำไปสู่การสืบทอดทางวัฒนธรรม การมองหาจุดเด่นในพิธีกรรม ความเชื่อเพื่อสร้างความรู้สึกให้มโนทัศน์ของมหาราชนำไปสู่ความจริงและเป็นหลักปฏิบัติที่สืบทอด

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเมื่อนำมาศึกษาพร้อมปรากฏการณ์ของรูปแบบสังคมเมืองและการมองความจริงในเรื่องพื้นที่ของวัด พื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางวัฒนธรรมซึ่งสามารถนำไปเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ 2 ประเด็น

ประเด็นแรก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัดกับสังคมเมืองกับความหมายของพื้นที่วัดเมื่อศึกษาปรากฏการณ์ของรูปแบบสังคมเมืองในทางสังคมศึกษาตามหลักการของแมกซ์ เว็บบอร์ (Max Weber) กล่าวว่า เมืองประกอบด้วย กลุ่มประชากรที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่แน่นอน มีการอยู่ร่วมกันอย่างหนาแน่นในเขตเมืองมากกว่าในชนบท มีการสร้างกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนและการให้ความสำคัญกับสิทธิและหน้าที่แต่ถ้าพิจารณาประเด็นทางการศึกษาวิชาเศรษฐศาสตร์ เมืองจะมีความสำคัญในฐานะเป็น

หน่วยผลิตที่เน้นการมีรายได้ของคนในพื้นที่มากกว่าขนาดของพื้นที่ เมืองจะเป็นพื้นที่ซึ่งมีความเจริญทางวัตถุ โดยมีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติมาอยู่ร่วมกัน บรรยากาศของสังคมเมืองจะเน้นความเป็นวัตถุนิยม

ในขณะที่พื้นที่ของวัดเป็นพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ในฐานะพุทธสถาน พื้นที่ของวัดจึงสัมพันธ์กับความสัมพันธ์กับความเชื่อเกี่ยวกับจักรวาล ซึ่งคนไทยมีความเชื่อในเรื่องประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีจิตวิญญาณอย่างต่อเนื่อง ไสยศาสตร์กับศาสนาจึงมีความเชื่อมโยงในการปฏิบัติในวิถีชีวิตของคนไทยและพื้นที่ทางวัฒนธรรมของคนไทยได้ถูกเปลี่ยนแปลงตามการรับทรศนะแบบตะวันตกซึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม เอกวิทย์ ณ ถลาง ได้วิพากษ์ไว้ 3 ประเด็น (นิธิ เอียวศรีวงศ์ ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2529)

1. ความเชื่อทางไสยศาสตร์มีบทบาทในการแสดงออกจนล้ำหน้าความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อทางศาสนาถูกลดความศักดิ์สิทธิ์ การทำบุญถวายเป็นการพบปะสังสรรค์ เช่นการทำบุญสงกรานต์ การทำบุญวันเข้าพรรษา ออกพรรษา การทำบุญแห่เทียนเข้าพรรษาเพื่อสัญลักษณ์ในการเผยแพร่การท่องเทียวพร้อมการนำรายได้เข้าสู่ท้องถิ่น แม้ว่าพิธีกรรมทางศาสนายังคงมีการปฏิบัติในสังคมไทยก็ตาม เนื่องจากประเพณีมีการกำหนดเวลาที่ปรากฏอย่างแน่นอน ในขณะที่พิธีกรรมทางไสยศาสตร์มิได้กำหนดในการใช้ห้วงเวลา

2. พิธีกรรมทางศาสนากับพิธีกรรมทางไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นร่วมกันโดยมนุษย์เป็นผู้ปฏิบัติและมองเห็นในอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังเช่น พิธีการขอฝนที่มีความหลากหลายจึงก่อให้เกิดประเพณีท้องถิ่น พิธีกรรมดังกล่าวเคยกำหนดความศักดิ์สิทธิ์ภายใต้การอ่อนน้อมธรรมชาติและบังคับธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเกิดจากภาวะเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2549-2550 ความคิดของกลุ่มคนที่ติดการพนันและนำพิธีกรรมมาเป็นแหล่งหาเงินทำการพนันในการทำบุญประเพณีบุญบั้งไฟ โดยทางราชการได้ออกประกาศพร้อมการจับกลุ่มบุคคลที่กระทำความผิดพฤติกรรมดังกล่าวได้ทำลายความศักดิ์สิทธิ์และการสูญเสียพื้นที่ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

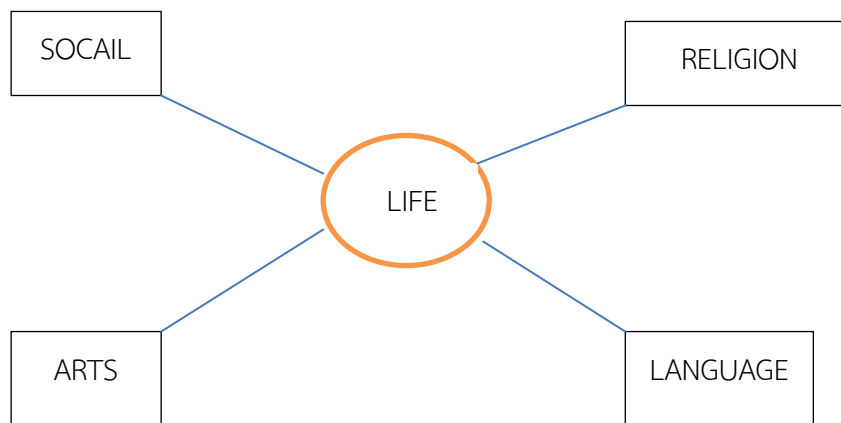
3. พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กำหนดขอบเขต อาณาเขตของความศักดิ์สิทธิ์ไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะพื้นที่ของวัด บริเวณพระอุโบสถจะล้อมรอบด้วยเขตชั้นหีสมา โดยการฝังลูกนิมิตหรือในการปฏิบัติภายในวัดพระภิกษุจะนั่งสูงกว่าฆราวาสโดยมีอาสนะรองรับเพื่อใช้เป็นเขตแนวของการจัดพิธีกรรมในพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ภายในศาสนสถานมีกำหนดอาณาเขตที่ห้ามสุภาพสตรีผ่านในเขตธรณีสงฆ์ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามความเชื่อในความเป็นสิริมงคลที่มีอาจหาความหมายและความจริงได้

ประเด็นที่สอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันเกิดจากปรากฏการณ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ โดยเฉพาะการมองพื้นที่ทางสังคมถูกครอบงำภายใต้ระบบทุนนิยม พื้นที่ทางสังคมเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติซึ่งประกอบด้วย ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ พลังการผลิต ความรู้ความสามารถของคนในสังคม โดยอำนาจรัฐ ซึ่งมีอำนาจทางการเมืองเป็นเครื่องมือสำคัญและ

การบริหารและการจัดการของรัฐจะถูกเปลี่ยนจากชนชั้นสูงมาสู่ชนชั้นกลาง ดังนั้น การเปิดพื้นที่ทำบุญของวัดในสังคมเมืองยุคปัจจุบันวัดในสังคมเมืองและสังคมชนบทจะพัฒนารูปแบบการทำบุญและกิจกรรมต่างๆ เพื่อการนำทุนเข้าสู่วัดและการสร้างรูปแบบการทำบุญให้สอดคล้องกับความต้องการของชนชั้นกลางในสังคม

แนวคิดในเรื่องประเพณีและวัฒนธรรม

ประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเรื่องเดียวกัน เป็นสิ่งที่คนในสังคมนั้นได้ร่วมกันสร้างและถ่ายทอดให้แก่กัน จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมในชุมชน (พระยาอนุมานราชธน 2505 : 1-2) โดยรูปแบบของเอกลักษณ์วัฒนธรรมขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานทางด้านความพึงพอใจของความคิด (Manifestation of Thought) การแสดงออกทางสร้างสรรค์ (Expression) การสืบทอดทางวัฒนธรรมด้านภาษาและวรรณกรรม (Language and Literature) การดำรงไว้ซึ่งรากฐานประเพณีและวัฒนธรรม ปัจจัยดังกล่าวจำเป็นอย่างยิ่งในด้านการรักษา สืบทอดและการพัฒนา โดยศึกษา ร่วมกับองค์รวมหลักของวัฒนธรรมไทย 5 ส่วน ซึ่งประกอบด้วย เผ่าพันธุ์การดำรงชีพ (Life) สังคม (Social) ศาสนาและจริยธรรม (Religion) สุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) ภาษาและวัฒนธรรม (Language) ดังข้อสรุปในแผนที่ 1 (กรมศิลปากร : 2541, 49-50)

ภาพที่ 2.1 แสดงองค์ประกอบของวัฒนธรรมไทย

ในการศึกษาดังกล่าวนี้อธิบายของ นิคม มุสิกคามะ (กรมศิลปากร : 48-61) ได้เสนอว่า วัฒนธรรมตามแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรม พ.ศ. 2539 กำหนดความหมายให้ วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของมนุษย์กับมรดกแห่งสังคม สมาชิกในสังคมยอมรับยึดถือสืบทอดเป็นแบบแผนประเพณีปฏิบัติร่วมกัน โดยนำไปใช้เป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาในสังคมได้ นอกจากนี้มรดกทางวัฒนธรรมเป็นการส่งเสริมประสบการณ์ของบรรพบุรุษในการรักษาสังคมและ

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชุมชน เพื่อการดำรงชีพ ดังนั้นวัฒนธรรมของทุกชาติจึงมีคุณค่าในตนเอง มีการรักษาสืบทอดและพัฒนาให้เกิดการผสมกลมกลืนกับโลกภายนอกได้อย่างเหมาะสมโดยใช้ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีของตนเอง อันประกอบด้วยภูมิปัญญาและเทคโนโลยีด้านการดำรงชีพด้านภาษา-การศึกษา ศาสนา ศิลปะและการละเล่น สังคม การค้าและการพาณิชย์อุตสาหกรรม การปกครองและเมือง ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวจัดเป็นกลไกในการพัฒนาให้เกิดผลดีทางด้านคุณภาพชีวิตซึ่งแบบแผนทั้งหมด บรรพบุรุษไทยได้ธำรงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและความเป็นชาติไทยมาเป็นเวลาช้านาน และสืบสานต่อมาจนถึงยุคปัจจุบัน

การกระทำของบุคคลกลุ่มคน ซึ่งอยู่ในแบบแผนและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนรุ่นหนึ่งไปยังกลุ่มคนรุ่นหลัง ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่มีลักษณะทางวัฒนธรรม จัดเป็นต้นแบบแห่งการเรียนรู้ ความหมายและร่วมใช้สืบทอดกันมาเป็นวิถีชีวิตของหมู่คณะ รวมถึงการเรียนรู้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของสิ่งที่สังคมกำหนดสร้างขึ้นนอกเหนือจากสิ่งที่มีอยู่ตามสภาวะธรรมชาติ

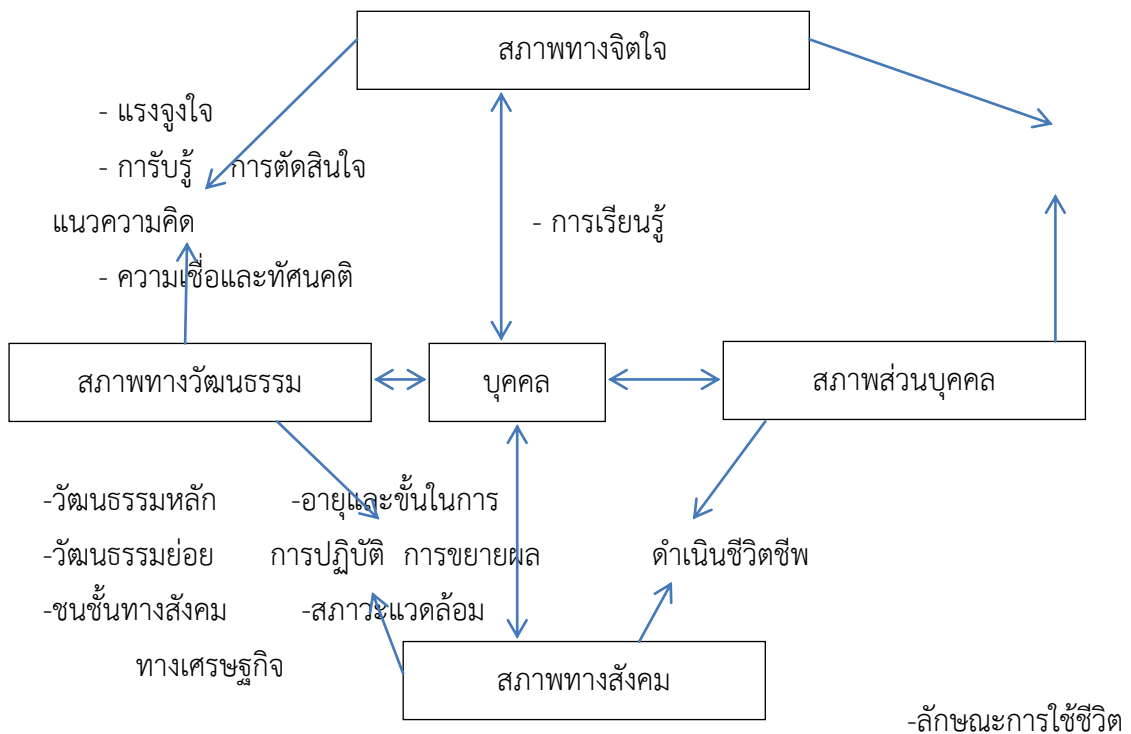
แนวคิดในพฤติกรรมการสื่อสารเชิงสังคมและวัฒนธรรม

พฤติกรรมสังคมเป็นการกระทำประจำวันของบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้อื่น ทั้งนี้โดยจิตสำนึกของบุคคลที่ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างโดดเดี่ยวได้ การประพฤติปฏิบัติตนในแต่ละสังคมจะมีแบบแผนของวัฒนธรรมชุมชนเป็นต้นแบบสำหรับบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมได้ ถ้อยปฏิบัติการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนจึงเป็นที่มาของพฤติกรรมวัฒนธรรม เมื่อมีการถ่ายทอดเพื่อแจ้งความเรื่องราวจากผู้หนึ่งไปถึงผู้อื่นก่อให้เกิดการสื่อสาร ดังนั้น การอยู่ร่วมกันในสังคมของกลุ่มคนพฤติกรรมการสื่อสารเชิงสังคมและวัฒนธรรม จึงมีความสัมพันธ์ต่อกันและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน (พัทธสาสูญ : 190 - 195) อย่างไรก็ตาม แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับการทำบุญของชาวไทยพุทธ ดังนี้

1. พฤติกรรมสังคมเป็นการกระทำของบุคคลที่แสดงต่อผู้อื่น สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพการพัฒนา ตามวัยและประสบการณ์ของชีวิต โดยปรากฏเป็นหลายรูปแบบ ทั้งการให้ความร่วมมือหรืออาจจะขัดแย้งกันตามประโยชน์ที่ผู้ปฏิบัติพึงประสงค์
2. พฤติกรรมที่ถือปฏิบัติจนเป็นวัฒนธรรม เป็นการกระทำที่เป็นต้นแบบในการกำหนดแบบอย่างให้ผู้อื่นได้เรียนรู้สืบทอดกันมาจนเป็นวิถีชีวิตของชุมชน พฤติกรรมวัฒนธรรมของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ของสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นนอกเหนือจากสิ่งที่มีอยู่เองในธรรมชาติ
3. สังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ต่างมีส่วนสร้างและเสริมซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุนี้พฤติกรรมสังคมและพฤติกรรมวัฒนธรรม จึงมีความสอดคล้องต่อกันจนไม่ขัดแย้งในกลุ่มบุคคลที่เป็นสมาชิกอยู่ในสังคม วัฒนธรรมย่อมมีลักษณะพฤติกรรมตามที่สังคมและวัฒนธรรมของตนกำหนดไว้

4. พฤติกรรมการสื่อสารเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะการอยู่ร่วมกันในสังคมจะต้องมีการแจ้งเรื่องราวกันในกลุ่มสังคม ซึ่งรูปแบบของสังคมและวัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรมการสื่อสารของสมาชิกในสังคม การสื่อสารในสังคมจึงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของสังคมใดสังคมหนึ่ง การสื่อสารซึ่งต่างสังคมและวัฒนธรรม อาจจะทำให้เกิดปัญหาความคลาดเคลื่อนและล้มเหลวได้

จากแนวคิดในพฤติกรรมการสื่อสารเชิงสังคมและวัฒนธรรม สามารถนำมาสรุปแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับพฤติกรรมการสื่อสารเชิงสังคมและวัฒนธรรมในแผนภาพที่ 2.2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับพฤติกรรมการสื่อสารเชิงสังคมและวัฒนธรรม

- บุคลิภาพ
- กลุ่มผู้นำ
- กลุ่มผู้รู้
- กลุ่มเครือข่าย
- ขนาดครอบครัว
- สถานภาพและบทบาท

ภาพที่ 2.2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับพฤติกรรมการสื่อสารเชิงสังคมและวัฒนธรรม

แนวความคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

การขัดเกลาทางสังคม หมายถึง กระบวนการ (process) ที่สังคมหรือกลุ่มสั่งสอนโดยตรง หรือโดยอ้อม กำหนดให้ผู้ที่เป็สมาชิกของกลุ่มได้เรียนรู้และรับเอาระเบียบวิธี กฎเกณฑ์ ความประพฤติและค่านิยมต่างๆ ที่กลุ่มหรือสังคมได้กำหนดไว้เป็นระเบียบของความประพฤติและความสัมพันธ์ของสมาชิกของกลุ่มหรือสังคม โดยมีองค์กรหลักที่มีบทบาทให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม 6 องค์กร (ปพาลี ฐิติวัฒนา 2545) กล่าวคือ

ครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันแรกในการอบรมสมาชิกภายในครอบครัวให้ปรากฏพฤติกรรมการแสดงออกทางเพศ ทางอารมณ์ของสมาชิกในครอบครัวเป็นไปตามการอบรมสั่งสอนของผู้เลี้ยงดู

กลุ่มเพื่อน ประกอบด้วยบุคคลที่มีอายุและฐานะทัดเทียมกัน กลุ่มเพื่อนจึงมีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดคุณค่าและวิธีการ ระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม

โรงเรียน เป็นสถาบันการศึกษาที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ คุณค่าและความคิด ความเชื่อของบุคคล ประสบการณ์จากการศึกษาจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาความสามารถ ทัศนคติและพฤติกรรมในทางบวกและช่วยให้บุคคลมีความรู้ ความสามารถที่จะศึกษาและพิจารณาเพื่อรับคุณค่าใหม่ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม

กลุ่มอาชีพ เมื่อบุคคลเริ่มประกอบอาชีพย่อมมีกลุ่มเพื่อนในวงวิชาชีพจะมีระเบียบวิธีการแตกต่างกัน ซึ่งบุคคลแต่ละอาชีพต้องเกิดการเรียนรู้ เลือกปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อการอยู่ร่วมในวงวิชาชีพได้อย่างมีความสุข บุคลิกภาพ อุดมการณ์ของบุคคล เมื่อประกอบอาชีพอาจทำให้บุคคลมีความคิด ทัศนคติ ความต้องการในการดำรงชีวิตแตกต่างไปจากที่เคยได้รับการฝึกฝนอบรมมาในระยะต้นของชีวิต

สื่อมวลชน เป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีความสำคัญในด้านความคิด ความเชื่อ ทัศนคติของบุคคล ในยุคปัจจุบัน สื่อมีอิทธิพลต่อการกำหนดวิถีชีวิตของบุคคล การเผยแพร่ทางสื่อมีผลต่อการตัดสินใจ การดำรงชีวิตและความหวังของชีวิต ดังนั้น สื่อมวลชนจัดเป็นแหล่งหนึ่งที่ทำให้การขัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมให้กับบุคคล

องค์กรศาสนา สถาบันศาสนาเป็นสถาบันที่มีบทบาทในการช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม (Norms) และค่านิยมในสังคมซึ่งส่งผลให้บุคคลมีอุดมคติในการดำรงชีวิตของมนุษย์อีกมากมาย สำหรับแนวคิดของนักวิชาการไทย เมื่อทำการวิเคราะห์เป็นแนวคิดหลักในการศึกษาเรื่องนี้สัมพันธ์กับพฤติกรรมสังคมและพฤติกรรมวัฒนธรรม กล่าวสรุปได้ว่า

1. บุคคลทุกคนย่อมมีความเชื่อ (beliefs) อยู่ในตนเอง หากแต่การปฏิบัติตนที่มีต่อความเชื่อจะแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของบุคคล วย ประสบการณ์ของบุคคลนั้น

2. การปฏิบัติตนของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ แรงจูงใจและความสนใจเป็นเบื้องต้น หากพฤติกรรมที่ปฏิบัติได้รับการตอบสนองจากสังคม บุคคลย่อมจะเลือกประโยชน์ส่วนตนไว้เป็นลำดับแรกก่อน
 3. การเรียนรู้มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลโดยได้รับจากอิทธิพลจากครอบครัวและสภาพแวดล้อมทางสังคม หากปฏิบัติตามสังคมแล้ว บุคคลจะสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข
 4. พฤติกรรมของบุคคลมิได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตายตัว พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงและปรับเปลี่ยนได้ขึ้นอยู่กับวัย การขัดเกลาทางสังคมและบทบาทในการถ่ายทอดประสบการณ์
 5. สังคมทุกสังคมมีรากฐานซึ่งเป็นมรดกทางสังคมที่บรรพบุรุษสร้างไว้ก่อนและกำหนดหน้าที่ให้คนรุ่นหลังจะเป็นผู้สืบทอดเพื่อความสงบสุขของสังคม โดยที่คนในสังคมให้การยอมรับและผลที่ปรากฏเป็นการเสริมสร้างความสุขในการอยู่ร่วมกันของชุมชน
- ดังนั้น ในการศึกษาพฤติกรรมการปฏิบัติตนของบุคคลที่มีต่อการทำบุญเป็นสิ่งปฏิบัติที่ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่ม คนแต่ละพื้นที่จะมีความแตกต่างกันไปตามคุณลักษณะทางเชื้อชาติ การนับถือศาสนา การอาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ นโยบายของรัฐ การศึกษา ความสนับสนุนจากสื่อมวลชนฯ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของสังคมเนื่องกับการสร้างรูปแบบศรัทธาการมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย : กรณีศึกษาวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามประกอบด้วยงานวิจัย 4 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 กลุ่มงานวิจัยซึ่งสัมพันธ์การศึกษาทางประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยา เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบและการบริหารและจัดการวัด ซึ่งประกอบด้วย

อุทิศ จีนิพนธ์สกุล (2538) ได้ทำการศึกษาเรื่อง วิวัฒนาการเศรษฐกิจวัดไทย (พ.ศ. 2325-2475) งานเขียนฉบับนี้ผู้เขียนได้ปรับมาจากต้นเค้าวิทยานิพนธ์ของผู้เขียน ซึ่งศึกษาเรื่องเศรษฐกิจวัดในกรุงเทพฯ พ.ศ. 2325-2475 การศึกษาทั้งหมดได้ชี้ประเด็นความสัมพันธ์ดั้งเดิมระหว่างรัฐกับวัดในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมาจนถึง พ.ศ. 2453 ซึ่งพบว่าเศรษฐกิจของวัดล้วนมีความสัมพันธ์กับอำนาจของรัฐอย่างแนบแน่น และเมื่อสืบสานย้อนหลังไปในสมัยสุโขทัยเป็นต้นมา วัดกับรัฐมีระบบการพึ่งพาต่อกัน วัดจรรโลงพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่รัฐ วัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในการเผยแพร่บุญในขณะเดียวกันวัดได้เสริมบารมีให้แก่ผู้ปกครองของรัฐ รัฐกับวัดจึงมีความสัมพันธ์ในฐานะผู้ให้ซึ่งกันและกัน และในประวัติศาสตร์การปกครองไทย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก ด้วยเหตุนี้ชนชั้นปกครองและผู้อยู่ภายใต้การปกครองต่างเป็นผู้จรรโลงความรุ่งเรือง

แห่งพระพุทธศาสนาาร่วมกัน ดังที่ปรากฏในผลงานทางศิลปะและวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดความงดงามใน โบราณสถานและโบราณวัตถุที่สถิตอยู่กับวัดสืบไป

เมื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างวัดกับรัฐในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นต่อเนื่องมา จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้พบความเปลี่ยนแปลง 2 ระยะ กล่าวคือ

ระยะแรกในช่วงรัชสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาจนถึงยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน ระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2475 รัฐเริ่มเปลี่ยนแปลงนโยบายในการอุปถัมภ์วัดดังเช่นสมัยรัชกาลที่ 1-4 โดยเริ่มใช้พื้นที่ของวัดเป็นพื้นที่เช่าของราษฎรด้วยเหตุผลที่จำนวนคนที่เข้ามาอยู่ในเขตพระนคร เริ่มมีมากขึ้นและอำนาจของรัฐมีความสัมพันธ์กับการเพิ่มจำนวนคน เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของ บ้านเมือง รัฐใช้พื้นที่ของวัดเป็นส่วนหนึ่งของการหารายได้ในการปลูกตึกแถวในที่ดินของวัดและนำ เงินรายได้ส่วนนี้มาทำการบำรุงวัด

ในระยะที่สองมาจนถึงปัจจุบัน วัดได้เปลี่ยนบทบาทในการหารายได้โดยวัดสามารถทำการ บริหารที่ดินของวัดเพื่อมาเป็นรายได้ในการทำนุบำรุงวัด ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่วัดมีความจำเป็นในการนำ รายได้มาบูรณะซ่อมแซมโบราณสถานและโบราณวัตถุ ประกอบกับอายุของโบราณสถานและ โบราณวัตถุมีอายุมากยิ่งขึ้น การใช้เงินบูรณะยิ่งมีความจำเป็นมากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้วัดในกรุงเทพฯ จึง ใช้พื้นที่เพื่อการพาณิชย์ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับผู้คนมีการเปลี่ยนแปลง โดยผู้ที่คนอาศัยพื้นที่วัด เป็นผู้เช่า ซึ่งมีผลประโยชน์แลกเปลี่ยนกัน ผลจากการเปลี่ยนแปลงในการคิดเชิงธุรกิจจึงก่อให้เกิด ช่องว่างระหว่างคนกับวัด หากแต่การใช้มิติทางกฎหมายสิทธิในการเป็นผู้ให้เช่าและสิทธิในการเข้า ครอบครองได้เข้ามามีบทบาทในการบริหารและการจัดการธุรกิจของวัด

กนกวรรณ ชัยทัต (2548) ได้ทำการศึกษาในวิทยานิพนธ์เรื่อง การสร้างความเป็นสมัยใหม่ ด้วยมิติวัฒนธรรม : มุมมองเรื่องพื้นที่ศึกษาจากพระราชวังดุสิต-วัดเบญจมบพิตร-ถนนราชดำเนินใน สมัยรัชกาลที่ 5 สารสำคัญที่ปรากฏมีความสัมพันธ์กับแนวคิดในเรื่องการเปิดพื้นที่โดยทำการศึกษา ทางมานุษยวิทยาในการปรับปรุงประเทศเข้าสู่สมัยใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งจากการศึกษาทาง ประวัติศาสตร์กล่าวได้ว่า ยุคนี้เป็นยุคแห่งการปรับประเทศสยามเข้าสู่ยุคใหม่หรือยุค Modernization ทั้งนี้เพื่อแสดงถึงศักยภาพของประเทศสยามในยุคพื้นที่พัฒนาตนเองให้เป็นประเทศ ที่มีอารยธรรม มีความศิวิไลซ์ อันสะท้อนศักดิ์ศรีของราชอาณาจักรที่สามารถทัดทานอำนาจของโลก ตะวันตกในยุคล่าอาณานิคม การศึกษาทั้งหมดในเอกสารฉบับนี้มีความสัมพันธ์ในการสะท้อนความคิด ใหม่อันเป็นการเปิดพื้นที่และวิถีคิดซึ่งจัดเป็นวาทกรรมใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 กล่าวสรุปได้ 2 ประเด็น

ประเด็นแรก การสร้างความเป็นสมัยใหม่ด้วยมิติวัฒนธรรม (Cultural Modernity) รัชกาล ที่ 5 ได้สร้างพื้นที่พระราชวังดุสิต วัดเบญจมบพิตรและถนนราชดำเนินขึ้นมาโดยเน้นความเป็น อรรถประโยชน์นิยมเชิงพื้นที่เพื่อนำไปใช้ในการบริหารประเทศ โดยเปลี่ยนวิถีคิดแบบเดิมตามแบบ ความคิดจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ ซึ่งเคยได้รับอิทธิพลจากรากฐานในคัมภีร์ศาสนาไตรภูมิถา

นับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทยแห่งราชอาณาจักรสุโขทัย ดังนั้น ความคิดความเชื่อในเรื่องนี้เป็นอุดมคติของการสร้างพระราชวังที่ประทับและการสร้างวัดที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งสืบทอดต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ในความเชื่อคือ “ภาพจำลองของภูเขาพระสุเมรุ” และได้ปรากฏในความเป็นรูปธรรมหรือการให้ความหมายเชิงสัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมวัด-วัง

การเปลี่ยนความคิดในสมัยรัชกาลที่ 5 จากความคิดดั้งเดิมที่รูปแบบความคิดจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิผ่านทางมิติวัฒนธรรมโดยการปลูกสร้างพระราชวังแห่งใหม่ คือ พระราชวังดุสิต วัดเบญจมพิตรและถนนราชดำเนิน การสร้างพระราชวังดุสิตซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงพื้นที่พักผ่อนได้กลายเป็นที่ประทับ นับเป็นการเปลี่ยนรากฐานจากความคิดในยุคจารีตเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่อย่างกลมเกลียวด้วยวิธีการประนีประนอม

ประเด็นที่สอง การเปลี่ยนแปลงวิธีคิด (conceptual modernity) นอกจากการปรับเปลี่ยนความคิดในยุคจารีตดังที่กล่าวแล้ว ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แสดงความเป็นรูปธรรมในนิยามใหม่ของความเจริญหรือศิวิไลซ์ในทัศนะและมุมมองแบบตะวันตกในด้านกายภาพและการจัดสภาพแวดล้อมในขณะเดียวกันได้นำวิธีคิดแบบใหม่ปลูกจิตสำนึกใหม่ให้กับชนชั้นนำสยามในเรื่องความเป็นส่วนตัวและความเป็นสาธารณะสิ่งใหม่ (novelty) กับสิ่งเก่า (tradition)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงพระราชทานสิ่งของถวายต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัดของพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานในกรุงเทพฯ และพื้นที่อื่นๆ อีกทั้งในบางโอกาสทรงเสด็จไปนมัสการด้วยพระองค์เองดังปรากฏในการปลูกต้นโพธิ์ประจำวัดอนันนิการาม (วัดญวนบางโพ) อันแสดงถึงพระมหากษัตริย์ไทยกับหลักชั้นดีธรรมทางศาสนา ในฐานะผู้อุปถัมภ์ภพพระพุทธศาสนา ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ได้สืบทอดในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบของชาวสยาม

จากความเป็นสมัยใหม่และการรวมกับความคิดแบบเดิมในด้านการอุปถัมภ์ภพพระศาสนาทุกศาสนาเพื่อการอยู่เป็นสุข นับเป็นการสร้างหลักการอยู่ร่วมกันโดยมิได้แสดงออกเป็กฎหมาย

กลุ่มที่ 2 กลุ่มงานวิจัยซึ่งสัมพันธ์กับการศึกษารูปแบบของพิธีกรรมในการทำบุญและความเชื่อในผลบุญของการทำบุญในศาสนา

ยุทธนา วรรณปิติกุล (2541) ศึกษาเรื่อง พิธีกรรมกินเจในสังคมชาวจีนภาคใต้ : กรณีชาวจีนในอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ได้เสนอผลการศึกษาว่า พิธีกินเจของกลุ่มชาวจีนฉกเกี้ยนในรุ่นบรรพบุรุษมีความแตกต่างในด้านความหมายในการปฏิบัติกับยุคปัจจุบันอย่างสิ้นเชิง ในอดีตของบรรพบุรุษพิธีกินเจมุ่งสร้างเอกภาพของชาวจีน การเสริมฐานะและการช่วยเหลือภายในกลุ่มชาวจีนตลอดจนการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการต่อรองกับอำนาจรัฐ พิธีกรรมเข้าทรงและกิจกรรมต่างๆ ในศาลเจ้าจีนเป็นการยืนยันเอกลักษณ์ในการรวมกลุ่มของชาวจีน ซึ่งเป็นการปลดปล่อยความเครียดจากแรงกดดันทางการเมืองการปกครองของระบบราชการไทย ภายหลังจากความเปลี่ยนแปลงทางด้านธุรกิจของระบบทุนนิยม พิธีกินเจผู้คนหลากหลายมีการเข้าทรงและพิธีกรรมปลุกย่อยมากมาย ความ

พยายามในการสร้างเอกลักษณ์ “กิงอ่อง” ในฐานะพระพุทธรูป พระโพธิสัตว์และเทพกษัตริย์ ซึ่งเป็นการผสมผสานการนับถือพุทธศาสนา ลัทธิเต๋าและลัทธิขงจื้อที่สามารถสร้างรูปธรรมในด้านการบำเพ็ญบุญ ในห้วงเวลาหนึ่งของบุุคคลที่สามารถสร้างสมบุญบารมีและนำความสุขให้กับตนเอง พิธีกรรมที่ปรากฏ นอกเหนือจากการมองภาพลักษณ์โลกสวรรค์ซึ่งเป็นที่สุดขององค์เทพและเป็นสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ประติมากรรมของสวรรค์สามารถเชื่อมโยงกับโลกมนุษย์ได้ด้วย พิธีกรรมกินเจ หากมองในเจตนาภาพลักษณ์ภายนอกเป็นการให้อาสาแก่มนุษย์ แต่สิ่งปรากฏในการประกอบพิธีกรรมพบว่า ผู้ใกล้ชิดองค์เทพ ประกอบด้วยการประกอบพิธีกรรมประจำศาล ผู้บริจาคนสำคัญเป็นผู้มีฐานะสูงสุดในพิธี นับเป็นการเปิดโอกาสทางสังคมให้ผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจสร้างบารมีในชุมชน พิธีกรรมการกินเจมิได้รวมความเป็นลูกหลานอื่นในอดีตแล้ว แต่ด้วยเหตุที่เป็นพิธีกรรมจึงทำการสืบทอดกันมาตามประเพณีในเชิงความหมายของพิธีกรรมจึงเปรียบเสมือนหนึ่งแคปซูลที่ห่อหุ้มโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยมของบรรพบุรุษของชาวจีนส่งผ่านกาลเวลาไปยังลูกหลาน ได้นำไปใช้ในเวลาและบริบททางสังคมที่เหมาะสม

พัชรวรรณ รัตนพันธ์ (2543) ศึกษาเรื่องพิธีกรรมเครื่องเซ่นไหว้และความเชื่อทางศาสนา : กรณีศึกษาวัดมิ่งกรมลาวาส ถนนเจริญกรุง กรุงเทพฯ ผลการศึกษาพบว่า การเซ่นไหว้เป็นเรื่องทางจิตใจและเป็นความผูกพัน เป็นพฤติกรรมที่สร้างความเป็นมงคลแก่ตนเอง รวดเร็ว สามารถปกป้องภัยอันตราย มีความสุขทางใจ ส่งผลในด้านความสำเร็จในอาชีพ หากได้ทำการบนขอสิ่งใดไว้เมื่อสำเร็จแล้วให้นำเครื่องเซ่นไหว้ตอบแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การเซ่นไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นความเชื่อและประสบการณ์ของมนุษย์ที่สร้างสมมายาวนาน หากความเชื่อถือมีความมั่นคงมากขึ้นและประสบการณ์ตรงได้เห็นเป็นประจำว่า สามารถตอบสนองความต้องการทางจิตใจได้ ผู้คนจะทำพิธีกรรมเซ่นไหว้ต่อไป

อานันท์ กาญจนพันธ์ (2542) ศึกษาเรื่อง พิธีไหว้ผีเมืองและอำนาจรัฐในล้านนา การศึกษาในเรื่องนี้ได้ศึกษาพิธีไหว้ผีเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้ชี้ให้เห็นถึงพิธีกรรมความเชื่อที่มีความสัมพันธ์อย่างเชื่อมโยงจากความเชื่อระดับชาวบ้านและรัฐโดยการนำพิธีกรรมการไหว้ผีให้สัมพันธ์กับชะตาของบ้านเมือง ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่การทำบุญซึ่งเรียกว่า พิธีเสื้อเมือง ในเวลาต่อมาเมื่อบ้านเมืองเชียงใหม่ผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยาม พิธีไหว้ผีเมืองจะลดความสำคัญลงและให้คงพิธีสืบชะตาเมืองยังคงดำรงอยู่เพื่อเสริมสร้างอำนาจให้กับรัฐในฐานะหลักเมือง

เชาวฤทธิ์ เรื่องปราชญ์ (2549) ศึกษาเรื่องความเชื่อและประเพณีในการทำบุญของชาวมุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา งานวิจัยเชิงสำรวจ ผู้รู้ ผู้อาวุโสและประชาชนที่มีสภาพเป็นสับบุรุษประจำมัสยิดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 400 คน เพื่อสอบถามความเชื่อในการทำบุญพบว่า เป็นไปตามคำสอนที่ปรากฏตามหลักคัมภีร์อัลกุรอานสุนนะฮ์ของท่านเราะฮูลและทัศนะของปราชญ์มุสลิมที่เป็นที่ยอมรับ ดังนั้น พฤติกรรมการทำบุญของชาวมุสลิมจึงเป็นผลมาจากความเชื่อของชาวมุสลิมที่มีต่อศาสนาอิสลาม

กลุ่มที่ 3 งานวิจัยซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

อมร บุญต่อ (2546) ศึกษาเรื่องการศึกษาโครงสร้างอำนาจของชุมชนในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาชุมชนราชผาพยับหมอก ชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่บริเวณเชิงสะพานกรุงธนบุรีด้านศาลเจ้าแม่ทับทิมกับพื้นที่ด้านวัดราชผาติการาม มีลักษณะผิวดินลาดชัน มีขนาดเล็กและผู้คนที่ย้ายมาอาศัยอยู่มีผู้มีอำนาจในการต่อรองน้อยที่สุดเป็นผู้เสียเปรียบในสังคมตลอดมา แต่สามารถเอาตัวรอดและดำรงอยู่ท่ามกลางสภาพสังคมที่ซับซ้อนได้ ซึ่งครัวเรือนในชุมชนต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ตัวโครงสร้างทางสังคมส่วนอื่นจากภาครัฐผ่านตัวกลางที่เรียกว่าโครงสร้างอำนาจ อันประกอบด้วย ผู้นำของชุมชนผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางความเป็นอยู่ของชุมชน จากการศึกษา การขึ้นมาเป็นผู้นำชุมชน ชาวชุมชนให้ความสำคัญกับปัจจัยทรัพยากรทางอำนาจในตัวแปร อายุ การศึกษาและความสามารถ โดยที่การรับรู้ของชาวชุมชนตรงกับความเป็นจริง และมีการตัดสินใจ โดยที่การรับรู้ไม่ตรงกับความเป็นจริงในตัวแปร อาชีพ ฐานะและนิสัย บุคลิกภาพ แต่ทั้งนี้ชาวชุมชนมิได้ให้ความสำคัญกับตัวแปรเพศแต่อย่างใด

การบริหารและดำเนินการของชุมชนยังยึดการทำงานแบบวิถีชาวบ้านยังมิได้มีหลักการธรรมาภิบาล (Good Governance) แต่จะยึดถือความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ซึ่งได้รับจากนักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนยังมิได้สัมพันธ์กับกฎหมายระดับท้องถิ่น ชุมชนให้ความสำคัญในด้านการสนับสนุนจากการอุปถัมภ์จากภายนอก การบริหารและการจัดการภายในยังมิได้เป็นชุมชนเมือง ชุมชนควรมีการปรับตัวในด้านผลประโยชน์ของส่วนรวมเพื่อพัฒนาให้ชุมชนเป็นชุมชนที่ดำรงความเป็นชุมชนเมืองที่ให้ความสำคัญในการบริหารที่ประชาชนมีส่วนร่วม

ภูสิทธิ์ ชันติกุล (2552 : 151-161) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนวัดประหารระบือธรรม เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร พบว่าชุมชนวัดประหารระบือธรรมนั้นแบ่งออกเป็น 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนวัดประหารระบือธรรม 1-4 โดยทั้ง 4 ชุมชนมาจากากฐานชุมชนเดียวกัน ซึ่งจากชุมชนขนาดเล็กในอดีตกลายเป็นชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้นอย่างรวดเร็ว ประชากรในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ทิศทางในการประกอบอาชีพมีความหลากหลายมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งมีทั้งอาชีพเกิดขึ้นอยู่กับบ้าน เช่น อาชีพรับจ้าง ค้าขาย ธุรกิจส่วนตัวเล็กๆ และอาชีพที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้าน นอกชุมชน เช่น อาชีพรับราชการ พนักงานบริษัทเอกชนและหน่วยงานรัฐ ทั้งนี้การดูแลทุกข์สุขของประชาชนยังมีคณะกรรมการชุมชนเป็นตัวแทนของคนในชุมชนดูแลบริหารจัดการภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อของประชาชนในชุมชน เป็นความเชื่อ ความศรัทธาที่ถือตามคติของพุทธศาสนาเป็นหลัก เป็นเพราะว่าประชาชนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา เหตุผลสำคัญคือประชาชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในชุมชนนี้มาพร้อมๆ กับการตั้งวัดประหารระบือธรรม ทุกคนจึงนับว่ามีวัดเป็นศูนย์กลางในการยึดเหนี่ยวจิตใจมาโดยตลอด ภายหลังได้มีประชาชนบางส่วนย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ก็มีกจะนำวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อของตัวเองติดมาด้วย แต่ก็มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ไม่มีการขัดแย้งใดๆ ในเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อส่วนบุคคล ส่วน

วัฒนธรรมประเพณีที่ประชาชนในชุมชนยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ชุมชนคือ การทำบุญในวันขึ้นปีใหม่ และประเพณีวันสงกรานต์ ส่วนปัจจัยที่ทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพจากสภาพเดิมไป นั่นก็คือปัจจัยการสร้างถนนหนทางสายสำคัญ คือ ถนนพระราม 5 ตัดผ่านและการเป็นพื้นที่เปิดที่สามารถเข้าถึงชุมชนได้อย่างหลากหลายรูปแบบทั้งทางบกและทางน้ำ ปัจจุบันไม่มีการเดินทางด้วยเส้นทางน้ำแล้ว จะมีเฉพาะเส้นทางบกเท่านั้น ซึ่งสามารถเดินทางเข้าสู่ชุมชนได้ทั้งทางด้านถนน พระราม 5 และถนนสามเสน

ส่วนจุดเด่น/จุดร่วมของชุมชนวัดพระชาระปิอธรรม ได้แก่ 1) การมีพื้นที่ฐานกำเนิดของชุมชนเดียวกัน มีความเป็นญาติพี่น้องใกล้ชิดกัน ประเพณี วัฒนธรรม อันเป็นพื้นฐานของชุมชนเดียวกัน ร้อยละ 99 เป็นชาวพุทธ 2) การมีวัดพระชาระปิอธรรมเป็นศูนย์รวมใจทางศาสนาและประกอบพิธีกรรมต่างๆ รวมถึงการจัดกิจกรรมสำคัญของชุมชนก็มีการใช้วัดเป็นสถานที่ดำเนินการเป็นส่วนใหญ่ เช่น การทำบุญในวันขึ้นปีใหม่ การจัดประเพณีสงกรานต์ รวมถึงจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาและราชการต่างๆ และ 3) การมีโรงเรียนวัดพระชาระปิอธรรมเป็นสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในชุมชนเพื่อรองรับการให้การศึกษาสำหรับบุตรหลานของประชาชนโดยจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา

อรอุมา แก่นแก้ว (2550 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาวัฒนธรรมวัตถุและวิถีชีวิตของชาวมอญเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พบว่า วัฒนธรรมวัตถุมีบทบาทต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวมอญเกาะเกร็ดทั้งชีวิตประจำวันและในงานเทศกาลประเพณี ชาวมอญเกาะเกร็ดให้ความสำคัญแก่การอนุรักษ์และสืบทอดเทศกาลงานประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ วัตถุเข้ามามีบทบาทแทนความคิด ความเชื่อ และความศรัทธาที่ชาวมอญเกาะเกร็ดมีต่อพิธีกรรมในงานเทศกาลต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า วัตถุเป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาของผู้คนในชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม วัฒนธรรม วัตถุทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวจากอดีตสู่ปัจจุบัน แต่สังคมมีความต้องการวัฒนธรรมวัตถุและมีความสามารถในการผลิตวัตถุได้แตกต่างกัน เนื่องมาจากความชำนาญ ความต้องการของแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน ซึ่งความชำนาญนี้อาจมีข้อจำกัดทางชาติพันธุ์ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ทำให้การผลิตชิ้นงานขึ้นอยู่กับความต้องการของสังคม ถึงแม้เวลาจะผ่านไปแต่วัตถุก็ยังคงทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ トラบเท่าที่มนุษย์ยังมีความต้องการในการใช้วัตถุในชีวิตประจำวัน วัฒนธรรม วัตถุจึงมีหน้าที่ต่อมนุษย์ และสังคมของมนุษย์ รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติ สืบสานพัฒนาความคิดของมนุษย์ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ศิลปะ ของผู้คนในสังคม

วิวัฒน์ชัย บุญญาอนุพงศ์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญบ้านเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า

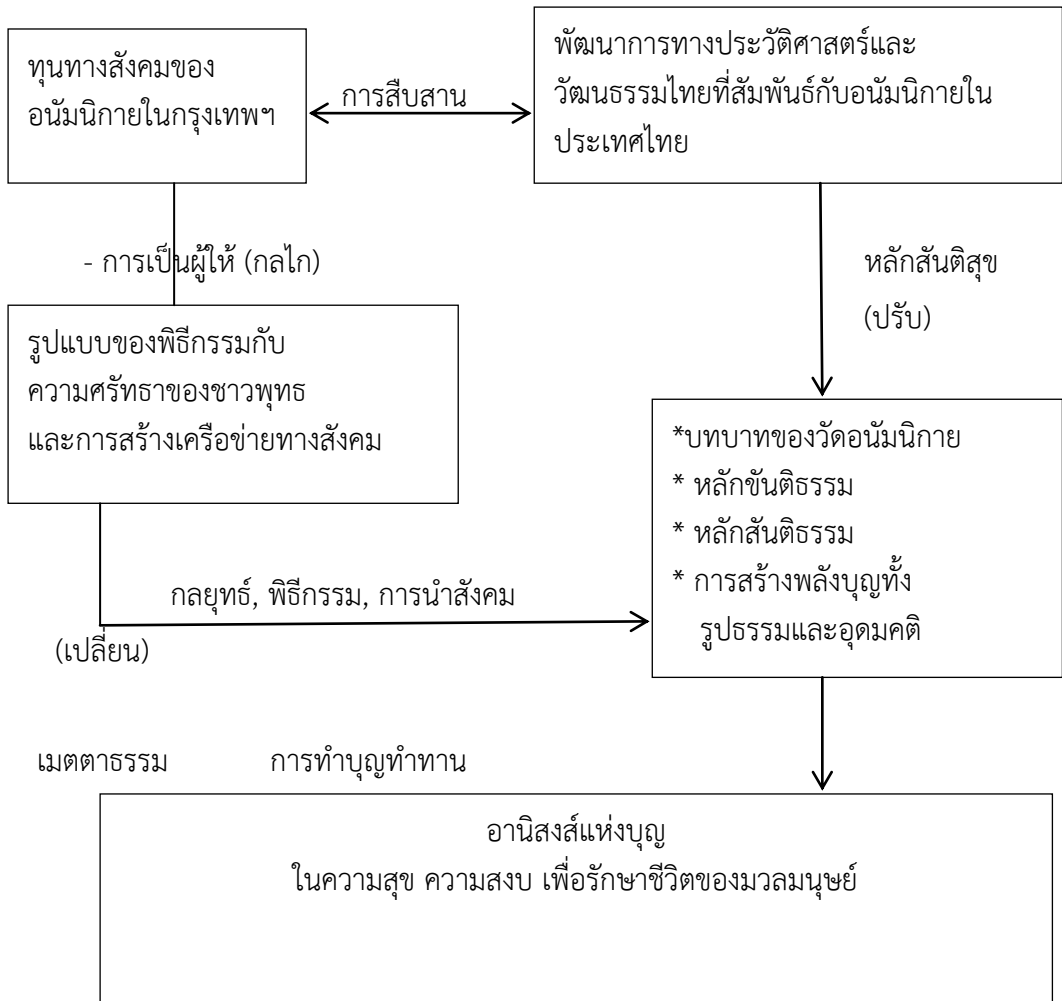
1. ชวามอญเริ่มเข้ามาอยู่ที่บ้านเกาะเกร็ดในสมัยกรุงศรีอยุธยา ประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา มีนิสัยรักสงบ เลื่อมใสพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเห็นได้ว่าการสร้างวัดขึ้นอย่างสวยงามและเป็นมรดกทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ชวามอญยังชอบงานประเพณี
2. ลักษณะการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนในกิจกรรมการทำบุญในวันสงกรานต์เป็นประจำสูงกว่ากิจกรรมอื่นๆ เพราะเป็นประเพณีที่แสดงออกได้ถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และขอพรผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นงานบุญใหญ่ประจำปีของชวามอญเกาะเกร็ด นอกจากนี้ยังมีประเพณีงานศพ มอญทุกคนจะต้องไปร่วมงานโดยไม่ต้องบอกกล่าว
3. ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนมอญโดยรวม พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชวามอญยังคงมีการสืบทอดทางวัฒนธรรมไว้ในท่ามกลางสังคมที่กำลังมีความเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์

กรอบแนวความคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเปิดพื้นที่ทำบุญของอนัมนิกายในกรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษา รูปแบบการจัดการทำบุญของวัดอนัมนิกายที่มีให้กับพุทธศาสนิกชนในสังคมเมือง การศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 การศึกษาในหลักการและวิธีการทำบุญจากวัดอนัมนิกายสู่พุทธศาสนิกชน ในการศึกษาส่วนนี้จะวิเคราะห์ทุนทางสังคมที่ปรากฏในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทยกับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม แนวความคิดและความเชื่อทางศาสนาฝ่ายมหายานของอนัมนิกายด้านรูปแบบและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมจากอดีตสู่ความเป็นปัจจุบัน

ส่วนที่ 2 การศึกษารูปแบบการทำบุญโดยวัดเป็นผู้ให้และผู้ศรัทธาในบุญได้รับอานิสงส์จากพลังบุญอันนำไปสู่การสืบทอดสืบสานความเป็นอนัมนิกายให้ดำรงอยู่ในสังคมชาวพุทธสืบไป การศึกษาเรื่องการเปิดพื้นที่การทำบุญของอนัมนิกายในกรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้จัดทำกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยในภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดในการศึกษา